

O‘QUV FAOLIYATINI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK DIAGNOSTIKANING AHAMIYATI

Nulifar Boltabayevna Karimova

Urganch davlat universiteti pedagogika va psixologiya kafedrası o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada o‘quv faoliyatini samaradorligini oshirishda pedagogik diagnostika haqida fikr-mulohazalar bayon etilgan. Shuningdek, o‘quvchilarning bilimni oshirishda pedagogik diagnostikaning maqsadi pedagogik jarayonning borishini o‘z vaqtida aniqlash, baholash samaradorligi bilan bog‘liq holda tahlil qilinib, kasbiy pedagogik diagnostikasi maqsadlari, vazifalari va ish mazmuni keltirilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogik diagnostika, an’anaviy usullar, pedagogik jarayonni optimallashtirish, o‘qitish funksiyasi

ABSTRACT

In the article, comments on pedagogical diagnostics in improving the effectiveness of educational activities are presented. Also, the goal of pedagogical diagnostics in improving students' knowledge is analyzed in connection with the timely determination of the progress of the pedagogical process, the effectiveness of evaluation, and the goals, tasks and content of work of professional pedagogical diagnostics are presented.

Keywords: pedagogical diagnosis, traditional methods, optimization of the pedagogical process, teaching function

KIRISH

Hozirgi kunda turli soxalarni diagnostika qilishda, eng ko‘p uchraydigani ta‘lim tizimlarining rivojlanishiga va turlari o‘qituvchilar va psixologlarning maxsus tadqiqotlari mavzusiga aylandi. Ushbu tadqiqotlar diagnostik qo‘llab-quvvatlash tizimiga, pedagogik, ijtimoiy, psixologik diagnostika munosabatlariga bo‘lgan ehtiyojni belgilaydi. Pedagogik diagnostika ta‘lim tizimini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

“Pedagogik diagnostika” tushunchasi K.Ingenkamp tomonidan 1968 yilda tibbiy-psixologik diagnostika bilan bog‘liq usuli bilan taklif qilingan. Bunga ko‘ra pedagogik diagnostikaning vazifalari, maqsadi va qo‘llanish doirasiga ko‘ra mustaqildir. Bu tushuncha usullarini va qo‘llanish jarayoni ko‘p jihatdan psixologik diagnostikaga borib taqaladi [1].

Shuningdek o'z navbatida bu jarayon tibbiyotning ko'plab usullari va modellarini o'z ichiga oladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Pedagogik diagnostika usullari pedagogik amaliyot jarayonida empirik tarzda ishlab chiqilib va uzoq vaqt davomida ancha sub'ektiv va tizimsiz xarakterga ega bo'ldi.

XIX-asrning o'rtalariga qadar pedagogik diagnostikaning rivojlanish bosqichini ilmiygacha tavsiflash mumkin. Shu vaqt ichida talabalar bilimni og'zaki va yozma shaklda tekshirishga asoslangan pedagogik baholash usullari shakllantirildi. An'anaviy usullar - so'rovlar, testlar, imtihonlar-talabalardan ilgari yodlangan materialni (odatda parchalar shaklida) ko'paytirishni yoki ilgari o'qitilgan namunalarga muvofiq muayyan vazifalarni hal qilishni talab qiladi. Shu bilan birga, talabalar reproduktiv xarakterga ega bo'lgan va o'rganilgan materialning mazmuni va aqliy harakatlar algoritmlari bilan belgilanadigan tadbirlarni amalga oshirdilar.

Bilimlarni aniqlashga qaratilgan diagnostika faoliyati ko'proq ijtimoiy tuzilmalar va talablarga bog'liq yuzaga kelgan. Malakalarni Lavozimga ega bo'lishda shaxsiy ish faoliyatini tashxislashning eng dastlabki namunasi sifatida adabiyotlar tahlillarida miloddan avvalgi 1000 yildan ko'proq vaqt davomida bo'lib o'tgan Xitoy davlat xizmati imtihonlari keltirilgan. Ko'pgina Evropa davlatlarida 1790-1870 yillarda davlat xizmatiga qabul qilish uchun imtihonlar joriy etilgan. Imtihonlarni joriy yetishning ijtimoiy ahamiyatga yega natijasi ular taqdim yetgan imkoniyatlarning tengligida edi.

O'rta asrlarda baholar qaydnomasi stipendiya olish uchun zarur bo'lgan hujjat bo'lib, butunlay boshqa vazifalarni bajargan. U faqat muhtoj talabalarga stipendiya yoki boshqa shunga o'xshash imtiyozlarni olish to'g'risidagi guvohnoma sifatida berilgan va o'qish natijalaridan ko'ra davomat va xatti-harakatlar haqida ko'proq ma'lumotni o'z ichiga olgan. XIX asrning o'rtalarida sinf-bitiruv tizimiga o'tish va 1920 yilda universal to'rt yillik boshlang'ich maktabning joriy etilishi, ikkinchi bosqich maktablariga o'tishda ularning faoliyati, qobiliyatlari va qiziqishlari ko'rsatilgan maktab sertifikatlari hisoblanib, bu jarayonda baholar qaydnomasi juda muhim hujjatga aylandi. Bugungi kunda cheklangan o'rinlar bilan fanlarni o'qitish uchun talabalarni tanlash amaliyotida o'zining eng yuqori nuqtasiga yetdi. Natijalarni qayd qilish uchun etarli mezon bo'lgan baholash tizimi o'quv jarayonini sifatini oshirishda uchun juda kam vaqtni egallashiga qaramay, akademik yutuqlarni aniqlashning asosiy vositasiga aylangan.

XIX asrning II yarmida maktabda ta'lim turlarining keng tarqalishi munosabati bilan baholash usullarini takomillashtirish zarurati tug'ildi. Pedagogik diagnostikaning rivojlanishi psixodiagnostika usullarini yaratish bilan parallel ravishda amalga oshirildi va bu jarayonlar integrallashdi. Aksariyat psixologik testlar maktab ehtiyojlari uchun maxsus yaratilgan yoki pedagogik jarayonda foydalanish uchun tezda moslashtirildi.

1920-yillarning oxiri va 1930-yillarning boshlarida o'tkazilgan xalqaro konferensiyalar mavjud baholash amaliyotini tanqidiy tahlilliga bag'ishlandi, bunda ingliz, amerikalik va nemis olimlarining (Xartog, Rodos, Kandel, Bobertag) asarlarida o'z aksini topdi.

XX asrning boshlarida psixodiagnostika nisbatan mustaqil ilmiy va amaliy sohaga aylandi, bu ayniqsa pedagogik muammolarni hal qilish bilan chambarchas bog'liq edi. Pedagogik diagnostika ayrim mutaxassislar tomonidan psixodiagnostikaga mos ravishda rivojlanib, bo'ysunuvchi xususiyatga ega bo'lgan ikkinchi darajali yo'nalish sifatida qabul qilingan. Bu fikr hozirgi kungacha keng tarqalgan, biroq u pedagogik diagnostika psixologik diagnostika bilan kesishgan nisbatan mustaqil soha bo'lib, shu bilan birga o'ziga xos xususiyatlari, maxsus vazifalari va usullariga ega ekanligini ta'kidlaydigan ko'plab olimlar va amaliyotchilar tomonidan bahsli jarayondir. Biroq, hatto ushbu yondashuv tarafdorlari ham ushbu yo'nalishning etarli darajada rivojlanmaganligini va nazariy asoslilikini e'tirof etishadi.

MUHOKAMA

Aynan pedagogik diagnostika bo'yicha bir nechta tariflarni keltirish mumkin:

K.Ingenkamp fikricha «Pedagogik diagnostika, birinchidan, individual ta'lim jarayonini optimallashtirishga mo'ljallangan bo'lsa, ikkinchidan, ta'lim natijalarini to'g'ri aniqlashni ta'minlash, uchinchidan, jamiyat manfaatlariga mos keladi. Shuningdek talabalarni bir o'quv guruhidan boshqasiga o'tkazishda, ularni turli kurslarga taqsimlashda va ta'lim ixtisosligini tanlashda xatolarni minimallashtirish uchun ishlab chiqilgan mezonlarga bo'ysunadi»[4].

«Diagnostika (pedagogik) didaktik jarayonning barcha holatlarini oydinlashtirish, uning natijalarini aniq belgilashdir» [2].

«Pedagogik diagnostika - pedagogikaning bir kichik bo'limi bo'lib, pedagogik jarayonning normal yoki deviant borishini tavsiflovchi belgilarni aniqlash qo'llash tamoyillari va usullarini o'rganadi. U shuningdek tashxis qo'yish tartibini belgilaydi»[3].

«Pedagogik diagnostika – muayyan pedagogik jarayonning sifatini baxolovchi, uning shart-sharoitlarini, kursni o‘tkazish shartlari va olingan natijalarni aniq belgilashdir»[3].

NATIJALAR

Pedagogik diagnostikaning tarkibiy qismlari va vazifalari.

Pedagogik diagnostikaning maqsadi pedagogik jarayonning borishini o'z vaqtida aniqlash, baholash va ikkinchisining samaradorligi bilan bog'liq holda tahlil qilishdir.

Umuman olganda pedagogik diagnostikaning vazifalari:

- 1) pedagogik jarayonni optimallashtirish (ta'lim, tarbiya yoki boshqaruv sifatini baholash, ta'lim muassasasi ishida kuchli va zaif tomonlarini aniqlash);
- 2) jamiyat va shaxs manfaatlaridan kelib chiqib, ta'lim natijalarini (ta'lim, boshqaruv) to'g'ri belgilashni ta'minlash;
- 3) tanlangan mezonlarga asoslanib, pedagogik xatolarni minimallashtirish;
- 4) ta'lim muassasasida talabalar va o'qituvchilarga yagona pedagogik pozitsiyalar va talablarni shakllantirishga ko'maklashish.
- 5) o'quvchilarning o'z-o'zini tarbiyalashini va o'qituvchilarning kasbiy o'zini-o'zi rivojlantirishini tashkil etishga ko'maklashish.

Agar ma'lum bir o'qituvchi yoki guruhining vazifalariga to'xtaladigan bo'lsak, unda pedagogik diagnostikaning quyidagi vazifalarini ajratib ko'rsatishimiz mumkin:

1. Tegishli mulkning rivojlanish holatini aniqlash.
2. Uning rivojlanish dinamikasini va ma'lum vaqt oralig'ida o'zgarishini aniqlash.
3. Uyushgan tarbiyaviy ta'sirlar ta'sirida sodir bo'lgan haqiqiy o'zgarishlarning o'rnatilishi.
4. Xususiyatlarning rivojlanish istiqbollari aniqlash (sifat).
5. Erishilgan rivojlanish natijalarini hisobga olgan holda, sub'ektlarni (bolalar yoki guruhlar) ular bilan keyingi differentsial ishlash uchun toifalarga bo'linishi.
6. Tavsiyalarni ishlab chiqish (bola yoki bolalar guruhi uchun).
7. Bolaning iqtidorini, uning mayllarini, individual qobiliyatlarini o'z vaqtida rivojlantirish choralarini ko'rish uchun aniqlash.
8. Turli ta'lim va tarbiya tizimlarining rivojlanish funksiyasini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish maqsadida ularning rivojlanish ta'sirini qiyosiy tahlil qilish.

Pedagogik diagnostikaning asosiy funksiyalari va tamoyillarini ajratib ko'rsatish mumkin:

Diagnostika funktsiyalari:

1. Qayta aloqa funktsiyasi
2. Pedagogik faoliyat samaradorligini baholash funktsiyasi
3. Tarbiyaviy va rag'batlantiruvchi funktsiya
4. Kommunikativ va konstruktiv funktsiyalar
5. Axborot funktsiyasi
6. Bashoratli funktsiya

XULOSA

Talabalarning bilim va malakalarini diagnostika qilishni pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq va uslubiy jihatdan to'g'ri qilish uchun uning har bir tarkibiy qismining maqsadini aniq ifodalashgina emas, balki ularning funktsiyalarini yaxshi bilish va hisobga olish kerak. Test quyidagi funktsiyalarni bajaradi:

Nazorat funktsiyasi o'qitishning har bir bosqichida olingan bilim, ko'nikma va malakalarni aniqlashdan, shuningdek, ta'lim jarayonini ratsionalizatsiya qilish uchun qo'llaniladigan usul va vositalarning samaradorligini taqqoslashdan iborat.

O'qitish funktsiyasi - test topshiriqlari ta'sirida talabalarning yangi bilim va ko'nikmalarni egallash va ularni takomillashtirishdagi faolligini nazarda tutadi. Tekshirish jarayonida bilimlarni takomillashtirish qo'shimchalar, aniqliklar va tuzatishlar kiritish orqali amalga oshiriladi. O'qitish funktsiyasi o'qituvchilarga ham, talabalarga ham bilimlarning qanchalik tizimli va amaliy qo'llanilishini baholash imkonini beradi. Bundan tashqari, u nafaqat muvaffaqiyat darajasini, balki bilim va ko'nikmalarni tuzatish yo'llarini ham ko'rsatadi. Tarbiyaviy vazifa o'quvchilarda o'qishga mas'uliyatli munosabat, intizom, aniqlik, halollik, qat'iyatlilik, tizimli mehnatni shakllantirishdan iborat. Ushbu funktsiya tizimli monitoring va vazifalarning ma'lum bir yo'nalishi bilan barqaror ravishda amalga oshiriladi.

Rivojlantiruvchi funktsiya o'quvchilarning bilim faolligini rag'batlantirishdan iborat bo'lib, u talabaning tashkiliy va psixologik safarbarligini talab qiladi: mas'uliyat, diqqatni keskinlashtirish, xotirani tarbiyalash, iroda, xarakterni tarbiyalash. Ushbu funktsiyani amalga oshirish mohiyatan vazifalarning yo'nalishi va ularning o'zaro bog'liqligiga bog'liq. Har qanday trening rivojlanmoqda, ammo uning tezligi vazifalarning yangi elementlari allaqachon ma'lum bo'lganlar bilan qanday birlashtirilganiga, shuningdek ularning kombinatsiyasiga bog'liq.

Umumlashtiruvchi funktsiya - turli xil tekshirishlar jarayonida o'quvchilar o'tilgan materialni umumlashtiradi va qayta ko'rib chiqadi, alohida qismlarni bilimning yaxlit predmetiga birlashtiradi, fanlararo aloqalarni o'rnatadi. Talabalar bilimini tekshirish va baholashning

sanab o'tilgan funktsiyalaridan tashqari, tuzatuvchi va axborot funktsiyalarini ajratish mumkin. Ajratilgan funktsiyalarning amalda tatbiq etilishi nazoratni samaraliroq qiladi, o'quv jarayonining o'zi esa samaraliroq bo'ladi. Demak, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini nazorat qilish o'quv jarayonining eng muhim va uzviy tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, uning mazmuni, tashkil etilishi, yo'nalishi, shakl va usullari o'quvchilarning bilim olish muvaffaqiyatini belgilaydi. Nazoratning o'quv-tarbiya jarayonida tutgan o'rni noaniq: birinchidan, o'quvchilar bilimini kengaytirish, chuqurlashtirish va takomillashtirishga xizmat qiladi, ikkinchidan, o'quvchilarning bilish qiziqishlarini rivojlantiradi, uchinchidan, o'qituvchining o'rganishida samarali vositadir. talabalarning ta'lim qobiliyatlari. Lekin shuni ta'kidlash kerakki, o'quvchilarning o'quv faoliyatini nazorat qilish, bilim va ko'nikmalarini tekshirish o'z-o'zidan maqsad emas, balki o'qishda ma'lum ijobiy natijalarga erishish, o'quvchilarning samarali mehnatini tashkil etish usulidir.

REFERENCES

1. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика, пер. с нем. - М.: Педагогика, 1991. - 240с.
2. Педагогическая диагностика в школе/Под ред. А.И. Кочетова - Мн., 1987
3. Педагогический энциклопедический словарь. - М., 2002. С. 190
4. Подласый И.П. Новый курс: Учебник для студентов педагогических вузов: В 2 кн. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. - 576с.

